

Департамент образования Мэрии г. Грозного
Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
«Средняя общеобразовательная школа № 31» г. Грозного
(МБОУ «СОШ № 31» г. Грозного)

Соблжа-Г1алин Мэрин дешаран Департамент
Соблжа-Г1алин муниципальни бюджетни йукъардешаран хьукмат
Соблжа-Г1алин «Йуккьера йукъардешаран школа № 31»
(Соблжа-Г1алин МБЙХь «ЙЙШ № 31»)

ВЫПИСКА ИЗ ОСНОВНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПРОГРАММЫ
ОСНОВНОГО ОБЩЕГО ОБРАЗОВАНИЯ (ООП ООО)

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Нохчийн мотт»

для обучающихся 10-11 классов

Составитель: Дадаева М.М.
учитель чеченского языка и литературы

КХЕТОРАН КЕХАТ

Йуккьерчу йукъарчу дешаран тегланехъ 10–11 классашна лерина «Ненан (нохчийн) мотт» предметан Герггара белхан программа (кхин дIа – Программа) хIоттийна, йуккьерчу йукъарчу дешаран федеральни пачхьалкхан дешаран стандартан (кхин дIа – ЙИД ФПДС) «Ненан мотт а, литература а» предметан областана йукъайобдучу дешаран предмеш кайерзоран жамIийн лехамашца догIуш.

Программин нормативан бакъонийн бух хIокху документех лаьтта:

- 1) Россин Федерацин Конституци;
- 2) 2012 шеран гуран беттан 29-чу дийнахь арадаьлла «Россин Федерацин дешаран хьокъехъ» 273-ФЗ номер йолу Федеральни закон (хийцамашца а, тIетохаршца а);
- 3) 1991 шеран эсаран беттан 25-чу дийнахь арадаьлла «Россин Федерацин къаьмнийн меттанийн хьокъехъ» 1807-1 номер йолу Россин Федерацин закон (хийцамашца а, тIетохаршца а);
- 4) Йуккьерчу йукъарчу дешаран федеральни пачхьалкхан дешаран стандарт (2022 шеран хьаьттан беттан 12-чу дийнахь арадаьллачу Россин Федерацин серлонан министерствон № 732 йолчу омрица тIечIагIийна);
- 5) Коьртачу йукъарчу дешаран Герггара коьрта дешаран программа (йукъарчу дешарехула йолчу федеральни дешаран-методикин цхьаьнакхетараллин сацамца къобалийна, 2022 шеран эсаран беттан 14-чу дийнахь арадаьлла номер 8/22 йолу протокол);
- 6) Кхетош-кхиоран Герггара программа (йукъарчу дешарехула йолчу федеральни дешаран-методикин цхьаьнакхетараллин сацамца къобалийна, 2022 шеран асаран беттан 23-чу дийнахь арадаьлла номер 3/22 йолу протокол);
- 7) Россин къаьмнийн ненан меттанаш хьехаран Концепци (2019 шеран гуран беттан 1-чу дийнахь РФ серлонан министерствон Коллегис тIечIагIийна);
- 8) «Нохчийн меттан институт» ПКУ Илманан кхеташоно тIечIагIийна нохчийн мотт а, нохчийн литература а хьехаран Концепци (2022 шеран хIутосург беттан 12-чу дийнахь арадаьлла номер 3 йолу протокол).

«Ненан (нохчийн) мотт» предмет Iаморан доккха маьIна ду йуккьерчу йукъарчу дешаран коьрта Iалашонаш кхочушйарехъ: граждански цхьааллин а, дог-ойланан а баххаш дIахIоттарехъ; шен гуллакх вовшахтоха хьуьнар кхиорехъ; дешархойн синъобздангалла кхиорехъ.

«Ненан (нохчийн) мотт» предмет Iаморехъ дешархошна хуур ду тIекаренан а, дуьне, кхечу халкъийн культурица йуьстина нохчийн халкъан культура йовзаран а гIирсах санна нохчийн маттах пайдаэца. Культура а, масара тIеэцна адамийн мехаллаш а, къоман коьрта мехаллаш а йустарца Iаморо гIо дийр ду граждански цхьаалла, патриотизман, шен махках а, дукха къаьмнаш долчу пачхьалкхах а дозалла даран синхаамаш кхиорехъ, ша муьлхачу халкъах ву, муьлхачу мехкан гражданин ву дика кхетарехъ, кхиор ду кхечу къаьмнашца лараме йукъаметтиг хилар.

Программин бухе биллина бу системин-гуллакхан некъ, шеца хила тарлуш болу:

– ша шен кхиорна, хаддаза Iамарна дешархойн кийча хилар кхоллар;

- дешаран гѳуллакх кхочушдечу организацин кхиоран дешаран гуо кхоллар а, вовшахтасар а;
- дешархойн дешаран-довзаран жигара гѳуллакх;
- дешаран гѳуллакх дѳахѳоттор, дешархойн индивидуальни, хенан, психологин, физиологин башхаллаш а, могашалла а тидаме оьцуш.

Программа кхетош-кхиоран Герггарчу программехь хѳиттийнчу ѳалашонан приоритеташна тѳехъажийна а йу, «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан белхан программаш хѳиттош, масална хила а тарло.

Программа хѳоттийна нохчийн меттан хъехархочунна, ишколан дешаран хѳинцалерчу тенденцешна а, ѳаморан жигарчу методикашна а тѳехъажийна йолу дешаран предметан белхан программа хѳоттош, методически гѳонакьосталла даран ѳалашонца.

Программо хъехархочун таро хуьлубьтур йу:

1) нохчийн мотт хъехарехь йуккьерчу йукьарчу дешаран федеральни пачхьалкхан дешаран стандартехь билгалдаьхначу ѳаморан личностни, метапредметни, предметан жамѳашка кхачош долу хѳинцалера некъаш кхочушдан;

2) билгалчу классан башхаллаш тидаме а оьцуш, рузманан-тематикин хьесап хѳотто, билгалдина дакъа/тема ѳаморна дешаран хенан магийнчу герггарчу дѳасайекьарх, ткъа иштта курсан да- кьойн/темийн дешаран коьчал карайерзорна йалийнчу дешаран гѳуллакхан коьртачу кепех пайда а оьцуш.

Личностни а, метапредметни а жамѳаш далийна, йуккьерчу йукьарчу дешаран ишколехь нохчийн мотт хъехаран башхаллаш тидаме а оьцуш.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет ѳаморо билгалдо предметашна йукьара уьйраш гуманитарни циклан кхечу дешаран предметашца кхочушйар.

Программа хѳоттийна йуккьерчу йукьарчу дешаран программаш кхочушйечу организацешна, нохчийн мотт хууш болчу дешархошна лерина.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан йукьара характеристика

Нохчийн мотт – Нохчийн Республикин пачхьалкхан мотт, нохчийн халкъан ненан мотт.

Нохчийн мотт ѳаморо гѳо до дешархошна ламасталлин синьобьздангаллин мехаллаш карайерзо, оьздангалла, Даймахке безам кхио, ненан матте ларам хила, Россин а, дуьненан а къаьмнийн меттанашка а, культуре а ларам хила, эмоцин интеллект кхио, кхечу адамашна хетачух кхета, иза лара а.

Йукьардешаран организацин дешархоша «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет ѳамор дѳадолало йуьхьанцарчу йукьарчу дешаран тѳегѳанехь, коьртачу йукьарчу дешаран тѳегѳанехь тѳедузу, йуккьерчу йукьарчу дешаран тѳегѳанехь чекхдолу.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет нохчийн меттан оьздангаллехь компетенцеш кхуллучу йуккьерчу йукьарчу дешаран ѳаморан системин коьртачу элементех цхьаь йу. Цуьнан йукьарчу ѳаморан системина йукьайаран кхачо йо гуманитарни циклан кхечу дешаран предметашца, къаьбстана «Ненан (нохчийн) меттан литература» дешаран предметаца йолчу чулацамечу уьйраша.

Ишколехь нохчийн мотт ѳамор тѳехъажийна ду дешархочун оьздангаллин а, коммуникативни а культура кхачае йалорна а, цуьнан интеллектуальни а, кхоллараллин а похѳма, оьлайар, суртхѳоттор, ша шен ѳамор, ша кхочушден

дешаран гІуллакх кхиорна а.

«Ненан (нохчийн) мотт» Іаморан коьрта дидактически единица текст йу. Дешархошна йозу текст хІотторан коьрта бакъонаш йовзийтаро лакхайоккхур йу церан къамелан оздангалла, къаьсттана хІинцалерчу кегийрхошна мехала йолу. Текстаца бечу балхо таро хуьлуйту меттан системин хІоттам а, меттан дакъойн, тІегІанийн уьйр а гІолехь ган, ткъа иштта Іамаво текстан чулацамах кхета а, цуьнан анализ йан а (тема, коьрта ойла, авторна хетарг, и. д. кх. а).

Къамелан тІекаренан материал Іаморан башхалла йу дахаран хІора дий-нахь тІекаре хила Іамор: нохчийн меттан литературин норманаш ларйеш, шен ойланаш кхеташ, нийса, суртхІотторца йов-зийта хаар а, меттан суртхІотторан гІирсех пайдаоьцуш, къамел дан хаар а.

Іамийна материал карлайаккхар йукъарчу ишколехь ненан (нохчийн) меттан чулацаман курсан мехала дакъа ду. Ненан (нохчийн) маттахь хьалха Іамийнарг кхин а лакхарчу тІегІанехь мотт караберзоран коьрта бух хилла дІахІуттур ду – текстан, къамелан стилийн (къаьсттана Іилманан, публицистин, исбаьхьаллин) тІегІанехь, дешархойн индивидуальни-къамелан стиль кхиоран а, маттах йукъара хаамаш караберзоран а тІегІанехь. Цу кепара материал йийцаро дуьззана довзуйту меттан дакъойн маъІна а, меттан текст кхолларан таронаш, стилистически норманаш тидаме а оьцуш, дозучу къамелехь цара кхочушден гІуллакх а.

Дешаран предметан чулацам кхочушбан таро йу классал арахьарчу гІуллакхехь: экскурсеш, тематикин меропрियеш, къовсамаш, и. д. кх. а.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет Іаморан Іалашо а, декхарш а

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет Іаморан Іалашо

– меттан а, культурин а уьйр йовзийтарехь кхачойар, нохчийн меттан коммуникативни-эстетически таронех кхетар, нохчийн маттахь къамелан гІуллакхан тайпанаш, къамелан оздангалла, коммуникативни карадерзарш кхачае далор; меттан Іилманан дакъошца догІуш, нохчийн меттан башхаллех а, меттан коьртачу единицех а долу хаарш шордар; россин граждански цхьаалла, поликультурни йукъараллехь вовших кхетаран говзалла кхиор.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет Іаморан декхарш:

– гражданин а, патриот а кхетош-кхиор; нохчийн маттах нохчийн къоман синьоздангаллин а, культурин а мехалла санна кхетам кхоллар; нохчийн меттан къоман шатайпаллех кхетар; нохчийн матте, цуьнгахула культуре а безам кхиор, иза бовза лаам кхоллар; нохчийн мотт Іалашбаран а, кхиоран а жоьпалла лакхадаккхар; Россин къаьмнийн культуре а, меттанашка а ларам кхиор; къаьмнашна йукъарчу тІекаренан культура карайерзор;

– маттах хьаьркийн кхуьуш йолчу системех санна кхетам кхоллар, ткъа иштта нохчийн литературин меттан стилех, исбаьхьаллин-суртхІотторан таронех, норманех кхетам кхоллар а;

– тІекаренан хьоле хьаьжжана, къамелан нийса анализ йаран хаарш карадерзор, шен меттахь а, нийса а, исбаьхьа а дешнех пайдаэцаре хьаьжжана, шен а, кхечеран а къамелан маххадор;

– шена хетарг тІечІагІдан а, барта, йозанан къамелехь иза говза схьаала а хаарш кхоллар;

– проектан а, лехаман а ойлайар кхиор, нохчийн маттахь лехаман болх кхочушбарехь зеделларг шардар, хаарш ша шена карадерзо Iамор.

**«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан Герггарчу белхан
программин коьрта чулацаме линиш**

Программехь гайтина чулацаме ши лини.

Хьалхарчу чулацамечу линина («Мотт, маттах лаьцна йукъара хаамаш, меттан Илманан дакъош») йукъадогIу дакъош, меттан дIахIоттор а, меттан дакъоша кхочушдечу гIуллакхан башхаллаш а гойтуш долу.

ШолгIа чулацаме лини («Къамел, къамелан тIекаре, къамелан обздангал-ла») тIехъажийна йу къамелан тIекаренан карадерзарш кхетам болуш кхиорна.

Дешаран хьесапехь «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан меттиг
ЙИД ФПДС-ца догIуш, «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет йукъайоьду «Ненан мотт а, литература а» предметан об-ластана, Iамо дек-харийлахь йолу предмет а йу.

10–11 классашкахь «Ненан (нохчийн) мотт» предмет Iаморна билгалдаькк-хина дешаран шарахь кIиранах 1 сахьт (34 дешаран кIира): 10 классехь – 34 сахьт, 11 классехь – 33 сахьт. Шина шарахь Iаморан йукъара барам герггарчу хьесапехь 67 сахьт хир ду.

Дешаран хьукматан бакъо йу дешаран предмет Iамо лерина сахьтийн ба-рам алсамбаккха дешаран гIуллакх кхочушдечу декъашхоша вовшахтоьхначу дешаран хьесапан декъера схьаэцначу сахьташца.

**«НЕНАН (НОХЧИЙН) МОТТ» ДЕШАРАН
ПРЕДМЕТАН ЧУЛАЦАМ**

10 класс

Маттах лаьцна йукъара хаамаш

Нохчийн маттах йукъара хаамаш. Нохчийн меттан, литературин мотт. Ненан меттан маьIна а, цуьнан функцеш шорйар а.

Мотт а, къамел а. Къамел гIуллакх санна. Къамелан гIуллакхан тай-панаш: йешар, ладогIар, къамел дар, йаздар.

Меттан Илманан дакъош

Лексикологи

Нохчийн меттан дешнийн хIоттам. Дош, цуьнан лексически а, грамма-тически а маьIна. Цхьа маьIна долу а, дукха маьIнаш долу а дешнаш. Де-шан нийса а, тIедеана а маьIна.

Синонимаш, омонимаш, антонимаш меттан исбаьхьаллин гIирсаш сан-на.

Массара а пайдаоьцу лексика а, кIезиг пайдаоьцу лексика а.

Ширйелла лексика: историзмаш а, архаизмаш а. Неологизмаш.

ТIеэцна лексика.

Нохчийн меттан дошамаш.

Фонетика. Орфографи (Iамийнарг карладаккхар)

Фонетикин коьрта дакъош: аз, дешдакъа, дош, фраза. Нохчийн меттан мукъа а, мукъаза а аьзнаш. Мукъачу аьзнийн коьрта башхаллаш.

Нохчийн меттан мукъазчу аьзнийн классификаци.

Мукъачу а, мукъазчу элпийн нийсайаздар.

Орфографи. Нохчийн орфографин принципаш. Орфографи нийсайаздаран бакъонийн система санна.

Даккхий а, кегий а элпаш йаздар.

Дош сехьадаккхар.

Нийсайаздаран дошамаш.

Морфемика а, дошкхолладалар а

Морфемика а, дошкхолладалар а лингвистикин дакъош санна (карладаккхар, жамІдар). Орам а, цхьанаораман дешнаш а. Дешхьалхе. Суффикс. Дешан лард. Схьадевлла а, схьадовлаза а дешнаш.

Морфологи

Морфологи грамматикин дакъа санна. Морфологин коьрта кхетамаш.

Нохчийн маттахь къамелан дакъойн система. Коьрта а, гІуллакхан а къамелан дакъош.

ЦІердош къамелан дакъа санна, цуьнан синтаксически функцеш. Долахь а, йукъара а цІердешнаш. ЦІердешнийн

грамматически категореш: терахь, дожар. ЦІердешнийн легар.

Чолхечу цІердешнийн нийсайаздар.

Билгалдош къамелан дакъа санна, цуьнан синтаксически функцеш. Билгалдешнийн кхолладаларан некъаш. Чолхечу билгалдешнийн нийсайаздар.

Терахьдош къамелан дакъа санна, цуьнан синтаксически функцеш. Шайн маъІне а, хІоттаме а хьаьжжана терахьдешнийн тайпанаш. Терахьдешнийн нийсайаздар.

ЦІерметдош къамелан дакъа санна, цуьнан синтаксически функцеш. Шайн маъІне а, хІоттаме а хьаьжжана цІерметдешнийн тайпанаш. ЦІерметдешнийн нийсайаздар.

Хандош къамелан дакъа санна, цуьнан синтаксически функцеш. Цхьалхе а, чолхе а хандешнаш. Чолхечу хандешнийн кхолладаларан некъаш. ГІоьналлин хандешнаш. Хандешан хенаш. Хандешнийн нийсайаздар.

Куцдош: маъІна а, синтаксически гІуллакх. Куцдешнийн кхолладаларан некъаш. Чолхечу куцдешнийн нийсайаздар.

Причасти хандешан шатайпа кеп санна: маъІна а, морфологически билгалонаш а, синтаксически гІуллакх. Причастийн легар. Причастийн нийсайаздар.

Деепричасти хандешан шатайпа кеп санна: маъІна а, морфологически билгалонаш а, синтаксически гІуллакх. Деепричастийн нийсайаздар.

ГІуллакхан къамелан дакъош. ГІуллакхан къамелан дакъойн йукъара характеристика; гІуллакхан а, коьртачу а къамелан дакъошна йукъахь йолу башхалаш.

ДештІаьхье гІуллакхан къамелан дакъа санна. ДештІаьхьенийн а, дешхьалхенийн а нийсайаздар.

Хуттург гІуллакхан къамелан дакъа санна. Хуттургийн нийсайаздар.

Дакъалг гІуллакхан къамелан дакъа санна. Шайн маъІне хьаьжжана дакъалгийн тайпанаш. Предложенехь дакъалгийн нийсайаздар.

Айдардош шатайпа къамелан дакъа санна. Шайн маъІне хьаьжжана аардешнийн тайпанаш. Айдардешнийн нийсайаздар.

11 класс

Маттах лаьцна йукъара хаамаш

Мотт а, халкъан истори а. Литературин мотт а, диалекташ а. Йукъарал-
лехь литературин матто кхочушден гIуллакх.

Меттан Иилманан дакъош

Синтаксис

Синтаксис лингвистикин дакъа санна (карладаккхар, жамI дар).

Коьрта синтаксически дакъош.

Дешнийн цхьаьнакхетар. Дешнийн цхьаьнакхетарийн тайпанаш.

Предложенех кхетам балар. Предложенин коьрта билгалонаш. Предло-
женийн тайпанаш.

Цхьалхе предложени

Предложенийн тайпанаш, аларан Iалашоне а (дийцаран, хаттаран,
тIедожоран), эмоцин билгалоне а (айдаран а, айдаран йоцу а) хьаьжжана.
Церан интонацин а, маьIнин а башхаллаш.

Коьрта меженаш хиларе хьаьжжана, цхьалхечу предложенийн тай-
панаш (шинахIоттаман, цхьанахIоттаман). ЦхьанахIоттаман предложе-
нийн тайпанаш: билгала-йуьхьан, билгалза-йуьхьан, йукъара-йуьхьан,
йуьхьза, цIеран.

Предложенин цхьанатайпана меженаш. Предложенин цхьанатайпанчу
меженашкахь сацаран хьаьркаш.

Цхьанатайпана а, цхьанатайпана боцу а къастамаш.

Предложенин шакъаьстина меженаш.

Йукъадало дешнаш, церан нийсайаздар.

ТIедерзар. ТIедерзаран коьрта гIуллакх. Даьржина а, даржаза а тIедер-
зар.

ХIаь, хIан-хIа дешнашца йолчу предложенийн грамматически, интона-
ционни, пунктуационни башхаллаш.

Чолхе предложени

Чолхечу предложенийн тайпанаш.

Чолхе-цхьаьнакхетта предложенеш. Чолхе-цхьаьнакхеттачу предло-
женийн дакъош вовшахтосу гIирсаш. Чолхе-цхьаьнакхеттачу предложене-
шкахь сацаран хьаьркаш.

Къамелехь чолхе-цхьаьнакхеттачу предложенех пайдаэцар.

Чолхе-карара предложенеш. Карара хуттургаш а, хуттургийн дешнаш
а.

ТIетухучу предложенийн тайпанаш.

Чолхе-карарчу предложенийн коьрта тайпанаш: кхачаман а, къастаман
а, латтабийн а тIетухучу предложенешца йолу

чолхе-карара предложенеш.

Нохчийн маттахь тIетуху предложени хIотторан башхаллаш.

Хуттургаш йоцу чолхе предложенеш. Хуттургаш йоцчу

чолхечу предложенехь сацаран хьаьркаш. Хуттургаш йоцчу чолхечу
предложенехь цIоьмалг а, цIоьмалгаца тIадам а. Хуттургаш йоцчу чолхе-
чу предложенехь шитIадам. Хуттургаш йоцчу чолхечу предложенехь ти-
ре.

Къамелехь хуттургаш йоцчу чолхечу предложенех пайдаэцар.

Къамел, къамелан тӀекаре, къамелан оьздангалла

Къамелан оьздангалла. Къамелан этикет.

Къамелан оьздангаллин коьрта аспектaш: нормативни, коммуникативни, этикин. Къамелан коммуникативни Iалашо хилар, шен меттахь, нийса, къаьсташ хилар. Коммуникативни дикаллин а, къамелан эвсараллин а маххадор.

Стилистика

Вайн заманан нохчийн меттан функционални тайпанаш. Къамелан стилаш (карладаккхар, жамIдар). Буйцу мотт а, исбаь хьаллин литературин мотт а.

Буйцу мотт, цунах пайдаэцаран гуо, маьIна а. Буйцучу меттан коьрта билгалонаш.

Исбаьхьаллин литературин мотт а, меттан кхечу функционални тайпанех иза къаьсташ хилар а (карладаккхар, жамIдар). Исбаьхьаллин къамелан коьрта билгалонаш: васт хилар, меттан суртхIотторан гIирсех а, кхечу функционални тайпанийн меттан гIирсех а шуьйра пайдаэцар.

КОЪРТАЧУ ЙУКЪАРЧУ ДЕШАРАН ТӀЕГІАНЕХЬ «НЕНАН (НОХЧИЙН) МОТТ» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТ КАРАЙЕРЗОРАН КХОЧУШДАН ЛОРУ ЖАМІАШ

Йуккьерчу йукъарчу дешаран тӀегІанехь «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет Iамийча, дешархошкахь кхиьна хир ду личностни а, метапредметни а, предметан а жамIаш.

Личностни жамIаш

Йуккьерчу йукъарчу дешаран нохчийн меттан Герггара белхан программа дешархоша карайерзоран личностни жамIашка кхочу йукъардешаран организацехь дешаран а, кхетош-кхиоран а гIуллакхийн цхьааллехь, ламасталлин социокультурни, синьоьздангаллин мехаллашца, йукъараллехь тӀеэцначу низаман бакьонашца, норманашца догIуш а долуш, цул сов, жамIаша аьтто бо ша-шен довзарехь, ша-шен кхетош-кхиорехь, ша-шен кхиорехь, адаман чохьара хьелаш, патриотизм, граждански жобпалла кхиорехь; законе а, бакьонан низаме а, кьинхьегаман адаме а, баккхийчу нахе а ларам кхиорехь, ткъа иштта вовшашца лараме а, культурин тIаьхьалонца, Iаламца, шена гонахарчаьрца тидаме а хиларехь.

Йуккьерчу йукъарчу дешаран тӀегІанехь нохчийн меттан Герггара белхан программа дешархоша карайерзоран личностни жамIаша гайта де-за rossин йукъараллин ламасталлин мехаллашца догIуш долчу кхолладеллачу чохьарчу хьелийн, мехаллех кхетаран системин, диканах тешна хиларан куьйгаллица болх бан дешархой кийча хилар, кхетош-кхиоран гIуллакхан коьрта некъаш кхочушдаран дахарехь а, гIуллакх дарехь а зедделларг совдаккхар, ткъа иштта хIокху дакьошкахь:

граждански кхетош-кхиоран:

— дешархочун граждански позици rossин йукъараллин жигарчу а, жобпаллин а декъашхочун санна кхиор;

– шен конституционни бакъонех, декхарех кхетар, закон а, бакъонан низам а ларар;

– ламасталлин къоман а, адамийн йукъара гуманистически а, демократийн а мехаллаш тӀеэцар (цу йукъахь нохчийн маттахь йазийнчу литературин произведенийн тексташкахь гайтинчу хьелашца йогӀурш а);

– граждански йукъараллин хьашташца догӀуш, цхьаьна гӀуллакх лело, ишколехь шайн урхаллехь а, берийн-кхиазхойн организацешкахь а дакъалаца кийча хилар;

– гуманитарни а, волонтерски а гӀуллакхехь дакъалаца кийча хилар;

патриотически кхетош-кхиоран:

– Нохчийн Республикин пачхьалкхан матто санна нохчийн матто дечу гӀуллакхах кхетар;

– пачхьалкхан символшца, исторически а, Ӏаламан а тӀаьхьалонца, хӀолламашца, тӀеман хьуьнаршца, халкъан къинхьегаман кхиамашца, Россин тайп-тайпанчу къаьмнийн ламасташца мехала йукъаметтигаш йолуш хилар;

– идейни тешна хилар, Даймехкан гӀуллакх дан, иза ларбан кийча хилар, цунна хьалха жобпалахь хилар;

синъовздангаллин кхетош-кхиоран:

– нохчийн къоман синмехаллех кхетар;

– гӀиллакхе леларан норманаш, овздангаллин кхетам кхиор;

– овздангаллин мехаллаш а, норманаш а йовзарца хӀоьттинчу хьолан мах хадо а, кхетам болуш, сацам бан а хаар;

– тешаме кхане дӀахӀотторехь ша лоцучу декъах кхетар;

– шен деца-ненаца йолчу йукъаметтигехь а, шен къоман ламасташца догӀуш, довзалан дахаран мехаллаш кхетамца тӀеэцаран буха тӀехь довзал кхолларехь а жобпалла хилар;

эстетически кхетош-кхиоран:

– Ӏер-дахаран, Ӏилманан а, технически а кхоллараллин, спортан, къинхьегаман, йукъараллин йукъаметтигийн эстетика йукъа а лоцуш, дуьненца эстетически йукъаметтиг хилар;

– шен а, кхечу а халкъийн искусствон тайп-тайпанчу кепех, ламастех, кхоллараллех кхета а, искусствон эмоцин тӀеӀаткъам бовза а хаар;

– мехкан а, дуьненан а искусство адамна а, йукъараллина а маӀӀне хиларх тешар;

– искусствон тайп-тайпанчу кепашкахь ша-шен гайта кийча хилар, кхоллараллин адаман дикалла гайта гӀертар (цу йукъахь нохчийн маттахь кхоллараллин белхаш кхочушбеш а);

физически кхетош-кхиор:

– дахаран могаш, кхерамза кеп а, шен могашаллина жобпаллехь хилар а кхиор а;

– физически кхачаме хилар а, спортаца могашалла тойаран гӀуллакх а хьашт хилар;

– зене марздаларш, физически а, синӀаткъаман а могашаллина зене йолу кхин тайпа кепаш тӀецаэцар;

кѳинхъегаман кхетош-кхиоран:

– кѳинхъегамна кийча хилар, говзаллин, болх безаран мехаллех кхетар;

– корматаллин гѳуллакхан тайп-тайпана сфераш Іамо дог дар, цу йукъахъ филологийн, журналистийн, йаздархойн гѳуллакхан а; хин йолу корматалла хъекъалца къасто а, шен дахаран планаш кхочушйан а хаар;

– шен дерриг дахарехъ деша а, ша деша а кийча хилар а, хъуьнар хилар;

Экологин кхетош-кхиоран:

– экологин культура кхиар, Іаламан а, социальни а гонан хъолана социальни-экономически процессаша бечу Іаткъамах а, экологин проблемаш йаккхий хиларх а кхетар;

– йукъаралла чІогІа кхиаран Іалашонаш хааран буха тІехъ шена гонахарчу хъолехъ дан дезачун план хІоттор а, иза кхочушдар а;

– гонахарчарна зуламе болу ардамаш тІецаэцар; дан леринчун экологина зене йолу тІаьхъалонаш билгалйаха а, уьш ца хилийта а хаар;

Іилманан довзаран мехаллин:

– Іилма, йукъараллин практика кхиаран хІинцалерчу тІегІанца йогІуш а, поликультурни дуьненахъ ша дІалоцучу меттигах кхетош а йолу культурин диалоган буха тІехъ кхоллайелла дог-ойла кхиар;

– меттан а, йешаран а культура адамашна йукъахъ зІе хиларан а, дуьне довзаран а гІирс санна кхачае йалор;

– Іилманан гѳуллакхан мехаллех кхетар, дешаран-лехаман а, проектан а гѳуллакх (цу йукъахъ нохчийн маттахъ а, тобанехъ а, ша а) кхочушдан кийча хилар.

Метапредметни жамІаш

Универсальни довзаран ардамаш караберзор

Коьрта логически ардамаш:

– проблема а, цуьнан мехалла а ша билгалйаккха, массо агІор иза къасто;

– меттан дакъош, меттан хиламаш а, процессаш а, меттан тайп-тайпанчу функционални тайпанийн, функционални-маьІнин тайпанийн, жанрийн тексташ йустаран а, церан классификаци йаран а, жамІдаран а ладаме билгало йа бахъана билгалдаккха;

– проблема къасторан план хІотто, материальни а, материальни йоцчу а ресурсийн анализ тидаме а оьцуш;

– дахаран проблемаш къасторехъ креативни ойлайар кхио, шен къамелан, йешаран зеделларг тидаме а оьцуш.

Коьрта лехаман ардамаш:

– дешаран-лехаман, проектан гѳуллакхан а (цу йукъахъ «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет Іаморан контекстехъ а), дешаран декхарш кхочушдаран кепаш ша лаха кийча хиларан а, довзаран тайп-тайпанчу кепех пайдаэцаран а карадерзарш кхио;

– дешаран гѳуллакхехъ а, дахаран тайп-тайпанчу хъелашкахъ а шен декхарш хІитто а, кепе дало а;

– декхар а, цуьнан мехалла а билгалйаккха, гипотеза йало, шен

тІечІагІдаршна тешалла дало;

- керлачу хьелийн, карадирзинчу зеделлачун мах хадо;
- хаарш дахаран практически областе дехьадаха а, ардаман карабир-зина гІирсаш, кепаш корматаллин гоне дехьайаха а хаа;
- керла идейш, шатайпа некъ бало а, проблемаш къасторан кхин кеп ала а;

Хаамца болх бар:

- хааман декхар, Іалашонан аудитори тидаме а оьцуш, йовзийтаран а, гайтаран а уггар гІолехь йолу кеп (презентацеш, таблицаш, схемаш) харжарца тайп-тайпанчу барамашкахь тексташ кхолла;
- хааман бакъхиларан а, бакъонийн, оьздангаллин норманашца иза богІуш хиларан а мах хадо;
- коммуникативни а, вовшахтохаран а декхарш кхочушдарехь хаамийн а, коммуникационни а гІирсех пайдаэца, кхерамзаллин техника, гигиена, бакъонийн а, оьздангаллин а норманаш, хаамийн кхерамзалла ларйеш.

Универсальни коммуникативни ардамаш караберзор

ТІекаре:

- тІекаренан ишарш йаран гІирсех пайдаэца, йукъараллин хьаьркийн маьІнех кхета, къовсаме хьелаш кхолладаларан бахьанаш довза а, къовсамаш малбан а;
- тІекаренан а, адамашна йукъахь зІе хиларан а тайп-тайпана кепаш карайерзо; тІечІагІдарш далорца диалог дІайа- хьа;
- къамелан оьздангалле хьаьжжана, шена хетарг даьржина, хьекъале, оьзда ала а, къамел дІахІотто а.

Цхьаьна гІуллакхдар:

- тобанца а, ша а бен болх гІолехь хиларх кхета а, цунах пайдаэца а;
- цхьаьна дечу гІуллакхийн теманаш, кепаш харжа, коллективан хІора декъашхочун йукъара лаамаш, таронаш тидаме а оьцуш;
- цхьаьна гІуллакх даран Іалашонаш йуьхьарлаца, цу Іалашонашка кхача цхьаьна ардамаш вовшахтоха а, царна йукъа уьйр таса а: ардамийн план хІотто, декъашхошна хетарг тидаме а оьцуш, декхарш дІасадекъа, цхьаьна бечу белхан жамІаш дийцаре дан;
- йукъарчу жамІе кхача ша лаьцначу декъан а, тобанан хІора декъашхочо лаьцначу декъан а дикаллин мах хадо хІиттийнчу критерешца;
- керла проекташ йала; кхоллараллин говзалла а, жигаралла а гайта.

Универсальни регулятивни ардамаш караберзор

Ша-шен вовшахтохар:

- довзаран гІуллакх ша кхочушдан, проблемаш гучуйаха, дешаран гІуллакхехь а, дахаран тайп-тайпанчу хьелашкахь а шен декхарш хІитто а, кепе дало а;
- проблема къасторан план ша хІотто, йолу ресурсаш, шен таронаш, шена бакъахь хетарг тидаме а оьцуш;
- кхетам болу харжам бан, иза тІечІагІбан хаа, харжаман жамІех жовпалла тІеэца;

- карадирзинчу зеделлачун мах хадо;
- шен дешаран а, культурин а тӀегӀа даим лакхайаккха.

Ша-шен таллар:

- керлачу хъелийн мах хадо, гӀуллакх дарехь хийцамаш йукъабало, жамӀаш Ӏалашонашца догӀуш хиларан мах хадо;
- довзаран рефлексин хаарш кхочушбечу ардамех а, ойлайаран процессех а, церан жамӀех а кхетар санна карадерзо; хьолан мах хадорехь а, нийса сацам харжарехь а рефлексин кепех пайдаэца;
- кхерамийн мах хадо а, уьш лахбан шен хеннахь сацам тӀеэца хаа.

Ша а, кхиберш а тӀеэцар:

- шен кхачамбацарех, дикаллекх кхета а кхеташ, ша тӀеэцар;
- гӀуллакхан жамӀийн анализ йарехь кхечу адамийн бахьанаш а, тӀечӀагӀдарш а тӀеэца;
- ша а, кхиверг а гӀалатвала бакъо йолуш хиларх кхета;
- кхечу стагах а, цунна хетачух а кхеташ хила.

Предметан жамӀаш

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет Ӏаморан процессехь 10–11 классашкахь арахецархо Ӏемар ву:

- адаман, йукъараллин, пачхьалкхан дахарехь ненан матто кхочушден гӀуллакх къасто;
- тайп-тайпанчу кепашкахь а, муьлххачу темина а нохчийн маттахь паргӀат къамел дан;
- шен халкъан культура лелорг санна нохчийн мотт ларбан;
- адаман меттан, литературин, интеллектан, синьобздангаллин кхиарна а, цуьнан социальни кхиарна а йукъахь йолу уьйр чӀогӀа хиларх кхета;
- шен халкъан ламастийн а, цо кхочушдечун а декъах хилар хаадала, тӀаьхьенаша истори кар-кара йаларх кхета;
- меттан хьолах паргӀат пайдаэца, барта а, йозанан а къамелан норманашца, къамелан обздангаллин бакъонашца догӀуш, функционални таронех кхачам боллуш пайдаэцарца нохчийн литературин мотт караберзоран культура кхио;
- системех а, кхуьуш болчу хиламах а санна нохчийн маттах, цуьнан тӀегӀанех а, дакъойх а, цо дечу гӀуллакхан бакъонийн низамах долу хаарш карладаха;
- къамелан практикехь нохчийн меттан норманех пайдаэца;
- нохчийн маттах долу Ӏилманан хаарш системе дало, нохчийн меттан лингвистикин коьртачу кхетамех, коьртачу дакъойх, грамматикин категорех пайдаэца;
- дешан тайп-тайпанчу кепехь анализ (фонетически, морфемни, дошкхолладаран, лексически, морфологически), предложенин а, дешнийн цхьаьнакхетаран а синтаксически анализ йан;
- нохчийн меттан фразеологин а, лексикин а коьрта стилистикин ресурсаш, нохчийн меттан коьрта норманаш (орфоэпин, лексикин, грамматикин, орфографин, пунктуацин), къамелан обздангаллин норманаш карайерзо; къамелан практикехь барта а, йозанан а аларш кхолларехь царах пайдаэцар шардан; къамел кхачаме дало гӀерта;

– адамийн йукъарчу мехаллех санна меттан обздангаллех жобпалла кхио.

ХIора классан предметан жамIаш

10 класс

Дешархо Iемар ву:

– нохчийн меттан маbIнех а, цо кхочушден гIуллакх доккха хиларх а кхето;

– нохчийн гIарабевллачу меттан Iилманчийн цIераш йаха;

– меттан а, кIамелан а кхетам кIасто; кIамелан гIуллакхан тайпанаш билгалдан (йешар, ладогIар, дийцар, йаздар), монологически а, диалогически а кIамелан башхаллаш билгалйаха;

– нохчийн литературин маттахь кIамел дан а, йаздан а;

– дешан лексически маbIнех тайп-тайпанчу кепашца кхето (цхьанаораман дешнаш далор; синонимаш, антонимаш йалор; контексте хьабжжана а, маbIнин дошаман гIоьнца а дешан маbIна кIастор);

– кIамелехь дешнаш дало, церан лексически цхьабнадар тидаме а оьцуш;

– кIамелехь грамматически синонимех, церан стилистикин а, маbIнин а таронех пайдаэца;

– тайп-тайпанчу дошамех пайдаэца;

– коьрта а, гIуллакхан а кIамелан дакIойн морфологически кIастам бан, йукъарчу грамматически маbIнийн, коьртачу кIамелан дакIойн морфологически билгалонийн башхаллаш билгалйаха, церан синтаксически гIуллакх кIасто;

– кIамелан дакIойн грамматически маbIнаш, синтаксически гIуллакх кIасто;

– йозанан практикехь орфографин а, пунктуацин а коьрта бакIонаш ларйан, кIамелехь вайзаманан нохчийн меттан коьрта лексически, грамматически, аларан норманаш ларйан;

– исбаьхьаллин тексташкахь а, публицистикехь а кIоман ламасталлин синьобздангаллин мехаллаш гойту лексика йовза.

11 класс

Дешархо Iемар ву:

– меттан историца а, нохчийн, кхечу кIаьмнийн культурица а йолчу уьйрех кхета;

– лингвистически дошамийн гIоьнца (маbIнин, этимологически, и. д. кх.) деллачу лексически дакIойн маbIнаш билгалдан; шайна чохь кIоман культура а, истори а гайтаре хьабжжана, фразеологизмех кхето (Iамийн-чун барамехь);

– йукъараллин дахарехь нохчийн литературин матто дечу гIуллакхах кхета;

– цхьаб йа шиь коьрта меже хиларе хьабжжана, предложенийн тайпанаш кIасто;

– предложенийн хIоттаман-маbIнин анализ йан, Iамийнчу цхьалхечу предложенийн тайпанаш кIасто;

– чолхейаблла предложенеш, шакIаьстинчу коьртазчу меженашца,

тІедерзаршца, йукъадалочу дешнашца йолу предложенеш къасто, цаьр-
гахь сацаран хьаьркаш нийса хІитто;

– шакъаьстинчу меженашца, тІетухучу дакъошца йолу предложенеш
нийса хІитто;

– цхьанатайпанчу меженашца йолу предложенеш къасто;

– чолхечу предложенин тайпа къасто;

– тІекаренан тайп-тайпанчу гонехь къамелан озьдангаллин башхаллаш
хаа а, ларйан а;

– къамелан коммуникативни дикаллин а, эвсараллин а анализ йан;

– нохчийн меттан функционални тайпанех кхетам хила;

– къамелан практикехь меттан функционални тайпанех долчу хаарех
пайдаэца;

– буьйцучу меттан, исбаьхьаллин литературин меттан коьртачу билга-
лонех кхетам хила;

– ненан меттан суртхІотторан гІирсех пайдаэца;

– тайп-тайпанчу хьостанашкара оьшу хаам схьахаржа, шен а, анализ
йан йеллачу тексташкахь къамелан гІалаташ схьакаро а, нисдан а, тайп-
тайпана тексташ хІитто.

ТЕМАТИКИН ХЪЕСАПДАР

Белхан программа кхочушйарехь тематикин хъесапехь тидаме эцна хила йеза дешаран-методикин материалаш хуьлучу электронни дешаран ресурсех пайдаэцаран таронаш (нохчийн электронни ишкол, мультимедийни программаш, электронни учебникаш а, гIо-Іаматаш а, электронни библиотекаш ловзаран программаш, электронни дошамаш (масала, «ДикДошам»), цифрийн дешаран ресурсаш гулийар, и. д. кх.), пайда-эцархойн тайп-тайпана тобанаш Іаморехь а, кхетош-кхиорехь а пайдаоьцуш а, электронни (цифрийн) кепехь гайтина а, информационни-коммуникацин технологийн дидактикин таронаш кхочушйеш а йолу (Йуххедиллар).

Теманаш а, дакъош а Іаморна лерина сахьтийн барам балийна герггарчу хъесапехь. Теманаш Іаморан рагІ хийца йиш йу цхьана классан гурашкахь.

10 класс – 34 с.

Тема, курсан дакъа	Программин чулацам	Сахьтийн барам	Дешархойн гIуллакхан коьрта тайпанаш
Маттах лаьцна йукъара хаамаш	Нохчийн маттах йукъара хаамаш. Нохчийн меттан, литературин мотт. Ненан меттан маьІна а, цуьнан функцеш шорйар а. Мотт а, къамел а. Къамел гIуллакх санна. Къамелан гIуллакхан тайпанаш: йешар, ладогIар, къамел дар, йаздар	1	Меттан историца а, нохчийн, кхечу къаьмнийн культурица а йолчу уьйрех кхета. «Нохчийн мотт кхиаран историн характеристика» темина докладаш, рефераташ кхолла. «Мотт а, къамел а» кхетамийн маьІна довзийта тобанашкахь болх бар; матте болчу коьртачу лехамех, барта а, йозанан а къамелан, къамелан тайпанийн, къамелан стилийн башхаллех кхетам бала. Тіекаренан гIирс санна ненан меттан маьІнех а, тайп-тайпанчу хьелашкахь, тіекаренан гонехь къамел даран норманаш карайерзоран мехаллех а лаьцна дешаран диалогехь дакъалаца. Къамелан диалоган а, монологан а кепаш йуста. «Нохчийн мотт ларбаран некъаш» темина проектан болх. Цифрийн (электронни) ресурсашца болх бан: 1) дешаран портал «Нохчийн электронни ишкол» //URL: https://desharkho.ru/ ; 2) Нохчийн-оьрсийн, оьрсийн-нохчийн онлайн-дошам. ДикДошам //URL: https://ps95.ru/dikdosham/ru/

Меттан Илманан дакъош. Лексикологи	Нохчийн меттан дешнийн хIоттам. Дош, цуьнан лексически а, грамматически а маъІна. Цхъа маъІна долу а, дукха маъІнаш долу а дешнаш. Дешан нийса а, тIедеана а маъІна. Синонимаш, омонимаш, антонимаш меттан исбаьхьаллин гIирсаш санна. Массара пайдаоьцу лексика а, кIезиг пайдаоьцу лексика а. Ширйелла лексика: историзмаш а, архаизмаш а. Неологизмаш. ТIеэцна лексика. Нохчийн меттан дошамаш	4	Дешан лексически маъІнех кхето тайп-тйпанчу кепашца (цхъанаораман дешнаш харжар; синонимаш, антонимаш харжар; контексте хъаьжжана а, маъІнин дошаман гIоьнца а дешан маъІна къастор). Къамелехь дешнех пайдаэца, церан лексически цхъаьнадар тидаме а оьцуш. Цхъа маъІна долу а, дукха маъІнаш долу а дешнаш довза. Нохчийн а, тIеэцна а дешнаш довза. Тайп-тайпанчу лексически дошамашкахь (маъІнин дошамашкахь, синонимийн, антонимийн, омонимийн дошамашкахь) оьшу хаам каро а, цунах пайдаэца а. Класеяхь «Синонимийн зIе» ловзар-къовсамехь шишша цхъаьна болх бан. Дешнийн лексически анализ йан. Цифрийн (электронни) ресурсашца болх бан: 1) Нохчийн меттан лексикин-семантикин тезаурус //URL: http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/; 2) дешаран портал «Нохчийн электронни ишкол» //URL: https://desharkho.ru/; 3) Нохчийн-оьрсийн, оьрсийн-нохчийн онлайн-дошам. ДикДошам //URL: https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Фонетика. Орфографи	Фонетикин коьрта дакъош: аз, дешдакъа, дош, фраза. Нохчийн меттан мукъа а, мукъаза а аьзнаш. Мукъачу аьзнийн коьрта башхаллаш. Нохчийн меттан мукъазчу аьзнийн классификаци. Мукъачу а, мукъазчу элпийн нийсайаздар. Орфографи. Нохчийн орфографин принципаш. Орфографи нийсайаздаран бакъонийн система санна. Даккхий а, кегий а элпаш йаздар.	4	Нохчийн меттан фонетикин, орфографин башхаллах хьалха карадерзийнчу хаарийн жамI деш, тобанехь болх бан. Нохчийн маттахь мукъазчу а, мукъачу а аьзнийн башхаллаш гучуйаха а, царах кхето а. Дешнийн нийсайаздарх кхето. Хьалха Iамийна орфографин коьрта бакъонаш ларйан. Орфографин норманаш ларйаре хъаьжжана, йозанан аларийн мах хадош, шишша цхъаьна болх бан. «Орфографически бакъонаш стенна оьшу?» диспутехь дакъалаца.

	Дош сехьадакхар. Нийсайаздаран дошамаш		Нохчийн маттахь башхачу текстийн кийсакашка ладогIа, церан чулацамах кхоччуш кхетаран Iала-шонца, хезнарг схьадийца (доцца схьадийцар). Нийсайаздаран дошамашца болх бан. Цифрийн (электронни) ресурсашца болх бан: 1) дешаран портал «Нохчийн электронни ишкол» //URL: https://desharkho.ru/ ; 2) Нохчийн-оьрсийн, оьрсийн-нохчийн онлайн-дошам. ДикДошам //URL: https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Морфемика а, дошкхоллар а	Морфемика а, дошкхоллар а лингвистикин дакъош санна (карладакхар, жамIдар). Орам а, цхьанаораман дешнаш а. Дешхьалхе. Суффикс. Дешан лард. Схьадевлла а, схьадовлаза а дешнаш	5	Нохчийн меттан дошкхолладаларан башхаллех хьалха карадерзийнчу хаарийн жамI деш, тобанехь болх бан. Дошкхолладаларан анализна тIе а тевжаш, дешнийн маьIнех кхето. Дошкхолладаларх долчу хаарех пайда а оьцуш, дешнийн нийсайаздарх кхето. Дошкхолладаларан, дешнийн кеп хийцаран морфемаш а, дошкхолладаларан некъаш а къасто. Дошкхолладаларан некъ билгалбоккхуш, дешан хIоттам къастош, шишша цхьаьна болх бан. Йеллачу темина диалогаш хIиттош, шишша цхьаьна болх бан. «Дешан хIоттам» темина проектан болх. Цифрийн (электронни) ресурсашца болх бан: 1) дешаран портал «Нохчийн электронни ишкол» //URL: https://desharkho.ru/ ; 2) Нохчийн-оьрсийн, оьрсийн-нохчийн онлайн-дошам. ДикДошам //URL: https://ps95.ru/dikdosham/ru/

Морфологи	Морфологи грамматикин дакъа санна. Морфологин коьрта кхетамаш. Нохчийн маттахь къамелан дакъойн система. Коьрта а, гIуллакхан а къамелан дакъош. Цердош къамелан дакъа санна, цуьнан синтаксически функцеш. Долахь а, йукъара а цIердешнаш. ЦIердешнийн грамматически категореш: терахь, до-жар. ЦIердешнийн легар. Чолхечу цIердешнийн нийсайаздар	2	Къамелан дакъойн грамматически маъIнаш къасто. Коьрта а, гIуллакхан а къамелан дакъош къасто. Нохчийн меттан морфологин коьртачу кхетамех хьалха карадерзийнчу хаарийн жамI деш, тобанехь болх бан. Къамелан дакъойх долчу хаарех пайда а оьцуш, къамелан аларийн анализ йан а, мах хадо а. Морфологически норманаш ларйаре хьаьжжана, аларийн (цу йукъахь шен а) мах хадо, уьш нисдан а. ЦIердешнех пайдаэцаран коьрта норманаш ларйан. ЦIердешнийн терахь, до-жар, легаран тайпа къасто. ЦIердешнийн кепаш кхоллайаларан а, царах пайда-эцаран а башхаллаш билгалйан, церан анализ йан. Предложенешкахь цIердешнийн синтаксически гIуллакхаш къастош, шишша цхьаьна болх бан. Цифрийн (электронни) ресурсашца болх бан: 1) дешаран портал «Нохчийн электронни ишкол» //URL:https://desharkho.ru/; 2) Нохчийн-оьрсийн, оьрсийн-нохчийн онлайн-дошам. ДикДошам //URL: https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Билгалдош къамелан дакъа санна, цуьнан синтаксически функцеш. Билгалдешнийн кхолладаларан некъаш. Чолхечу билгалдешнийн нийсайаздар	2	Билгалдешан морфологически билгалонийн анализ йеш а, церан башхаллаш билгалйохуш а, билгалдешан синтаксически гIуллакх къастош а, тобанехь болх бан. Мухаллин а, йукъаметтигаллин билгалдешнаш къасто. Къамелан тайп-тайпанчу стилашкахь билгалдешнех пайдаэцаран башхаллаш тидаме эца. Билгалдешнийн кхолладаларан некъаш къасто. Диалогашкахь чолхечу билгалдешнех пайдаэца. Предложенешкахь билгалдешнийн синтаксически гIуллакхаш къастош, шишша цхьаьна болх бан. Цифрийн (электронни) ресурсашца болх бан: 1) дешаран портал «Нохчийн электронни ишкол» //URL:https://desharkho.ru/;

			2) Нохчийн-оьрсийн, оьрсийн-нохчийн онлайн-дошам. Дикдошам //URL: https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Терахьдош къамелан дакъа санна, цуьнан синтаксически функцеш. Шайн маьӀне а, хӀоттаме а хьаьжжана терахьдешнийн тайпанаш. Терахьдешнийн нийсайаздар	2	Терахьдешан морфологически билгалонийн анализ йан, церан башхаллаш билгалйаха, терахьдешнийн синтаксически гӀуллакх къасто. Шайн маьӀне а, хӀоттаме а хьаьжжана, терахьдешнийн тайпанаш довза. Терахьдешнийн нийсайаздаран норманаш ларйан. Къамелехь терахьдешнех пайдаэца. Терахьдешнех пайда а оьцуш, йеллачу темина диалог хӀотто. Цифрийн (электронни) ресурсашца болх бан: дешаран портал «Нохчийн электронни ишкол» //URL: https://desharkho.ru/
	Церметдош къамелан дакъа санна, цуьнан синтаксически функцеш. Шайн маьӀне а, хӀоттаме а хьаьжжана церметдешнийн тайпанаш. Церметдешнийн нийсайаздар	1	Церметдешнийн морфологически билгалонийн анализ йан, церан башхаллаш билгалйаха, церметдешнийн синтаксически гӀуллакх къасто. Церметдош кхечу къамелан дакъошца дустуш, тобанехь болх бан. Предложенешна а, текстан дакъошна а йукъа уьйр тосуш, церметдешнаш дало а, маттахь тӀечӀагӀийнчу оьздангаллин норманашца догӀуш, къамелехь церметдешнех пайдаэца а. Церметдешнийн легаран башхаллаш билгалйан. Литературин норманаш, стилаш ларйеш, предложешкахь церметдешнех пайдаэца. Цифрийн (электронни) ресурсашца болх бан: дешаран портал «Нохчийн электронни ишкол» //URL: https://desharkho.ru/

Хандош кѣмелан дакъа санна, цуьнан синтаксически функцеш. Цхьалхе а, чолхе а хандешнаш. Чолхечу хандешнийн кхолладаларан некъаш. Гюьналлин хандешнаш. Хандешан хенаш. Хандешнийн нийсайаздар	2	Хандешан маьІна, цуьнан морфологически билгалонаш, синтаксически гуллакх къастош, диалогехь дакъалаца. Хандешан хІора а хенан маьІнаш къасто, хандешнаш карарчу, йаханчу, йогІучу хенашца хийца. Цхьалхе а, чолхе а хандешнаш къастош, шишша цхьаьна болх бан. Гюьналлин хандешнийн гюьнца чолхе хандешнаш кхолла. Хандешнийн нийсайаздаран норманаш ларйан. Хаамийн литературица болх бан. Цифрийн (электронни) ресурсашца болх бан: дешаран портал «Нохчийн электронни ишкол» //URL:https://desharkho.ru/
Куцдош: маьІна а, синтаксически гуллакх а. Куцдешнийн кхолладаларан некъаш. Чолхечу куцдешнийн нийсайаздар	1	Куцдешан маьІна а, цуьнан морфологически билгалонаш а, синтаксически гуллакх а къасто. Чолхечу куцдешнийн кхолладаларан некъаш дийца. Шишша цхьаьна болх беш, куцдешнийн цхьаьна а, дефисца а йаздар къасто. Куцдешнех пайда а оьцуш, барта аларш хІитто. Цифрийн (электронни) ресурсашца болх бан: 1) дешаран портал «Нохчийн электронни ишкол» //URL:https://desharkho.ru/; 2) Нохчийн-оьрсийн, оьрсийн-нохчийн онлайн-дошам. Дикдошам //URL: https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Причасти хандешан шатайпа кеп санна: маьІна а, морфологически билгалонаш а, синтаксически гуллакх а. Причастийн легар. Причастийн нийсайаздар. Деепричасти хандешан шатайпа кеп санна: маьІна а, морфологически билгалонаш а, синтаксически гуллакх а. Деепричастийн нийсайаздар	1	Причастин морфологически билгалонийн анализ йан, церан башхаллаш билгалйаха, причастин синтаксически гуллакх къасто. Причастехь йолу хандешан а, билгалдешан а грамматически билгалонаш къастош, «хаттар – жоп» кепехь шишша цхьаьна болх дІабахьа. Литературин норманаш, стилаш ларйеш, предложешкахь причастех пайдаэца. Деепричастин маьІна а, морфологически билгалонаш а, синтаксически гуллакх а къасто.

			Причастийн, деепричастийн нийсайаздаран норманаш ларйан. Деепричастеш, причастеш кьасто а, деепричастеш, куцдешнаш кьасто а. Деепричастешца а, деепричастин карчамашца а цхьалхе предложенеш хИтто. Цифрийн (электронни) ресурсашца болх бан: дешаран портал «Нохчийн электронни ишкол» //URL:https://desharkho.ru/
	Гуллакхан кьамелан дакъош. Гуллакхан кьамелан дакъойн йукъара характеристика; гуллакхан а, коьртачу а кьамелан дакъошна йукъахь йолу башхаллаш. ДештIаьхье гуллакхан кьамелан дакъа санна. ДештIаьхьенийн а, дешхьалхенийн а нийсайаздар. Хуттург гуллакхан кьамелан дакъа санна. Хуттургийн нийсайаздар. Дақьалг гуллакхан кьамелан дакъа санна. Шайн маъIне хьаьжжана дақьалгийн тайпанаш. Предложенехь дақьалгийн нийсайаздар.	3	Гуллакхан кьамелан дакъош довза, гуллакхан а, коьртачу а кьамелан дакъошна йукъахь йолу башхаллаш йийца. ДештIаьхьенaш а, дешхьалхенaш а кьасто. Нийсайаздаран норманаш лар а йеш, йозанан а, барта а кьамелехь дештIаьхьенах пайдаэца. Хуттургийн тайпанаш кьасто. Хуттургийн нийсайаздаран норманаш ларйан. Цхьалхечу а, чолхечу а предложенешкахь хуттургех пайдаэца. Iамийнчу хуттургашца йолчу конструкторех пайда а оьцуш, монологан аларш хИтто. Дақьалгаш йовза а, шайн маъIне а, предложенехь дечу гуллакхе а хьаьжжана, уьш кьасто а, кхечу гуллакхан кьамелан дакъойх дақьалгаш кьасто а. Дақьалгийн нийсайаздаран норманаш ларйан. Гуллакхан кьамелан дакъойх пайда а оьцуш, тайп-тайпанчу хьелийн диалогаш хИтто. Цифрийн (электронни) ресурсашца болх бан: дешаран портал «Нохчийн электронни ишкол» //URL:https://desharkho.ru/

	Айдардош шатайпа къамелан дакъа сана. Шайн маъне хъаъжжана айдардешнийн тайпанаш. Айдардешнийн нийсайаздар	1	Шайн маъне хъаъжжана, айдардешнаш довза. Тайп-тайпана синхаамаш гайтархъама шен къамелехъ айдардешнех пайдаэца. Айдардешнийн нийсайаздаран норманаш ларйан. Цифрийн (электронни) ресурсашца болх бан: дешаран портал «Нохчийн электронни ишкол» //URL: https://desharkho.ru/
--	--	---	---

11 класс – 33 с.

Тема, курсан дакъа	Программин чулацам	Сахьтийн барам	Дешархойн гуллакхан коьрта тйпанаш
Маттах лаьцна йукъара хаамаш	Мотт а, халкъан истори а. Литературин мотт а, диалекташ а. Йукъараллехъ литературин матто кхочушден гуллакх	2	Нохчийн меттан халкъан культурица, историца йолу уьйр хаттарийн а, жопийн а гоьнца билгалйоккхуш, тобанехъ болх бан. Текстийн анализ йан, йешначу а, ладоьгначу а текстан план хIотто. Тпекаренехъ къамелан обздангаллин мехаллех, нохчийн меттан хазаллех, хьолах, исбаьхьаллех лаьцна йолчу текстан хаамаш хийца. Адаман дахарехъ а, йукъараллехъ а литературин матто кхочушдечу гуллакхах лаьцна диалог дIа-йахъа. Диалектизмаш литературин дешнашца йогIуш хилар билгалдаккха. Нохчийн халкъан обздангаллин мехаллех санна нохчийн маттах барта хаам бан. Цифрийн (электронни) ресурсашца болх бан: 1) дешаран портал «Нохчийн электронни ишкол» //URL: https://desharkho.ru/ ; 2) Нохчийн-оьрсийн, оьрсийн-нохчийн онлайн-дошам. ДикДошам //URL: https://ps95.ru/dikdosham/ru/

Синтаксис	Синтаксис лингвистикин дакъа санна (карладаккхар, жамІдар). Коърта синтаксически дакъош. Дешнийн цхъаьнакхетар. Дешнийн цхъаьнакхетарийн тайпанаш. Предложенех кхетам балар. Предложеннин коърта билгалонаш. Предложеннийн тайпанаш. Предложеннийн тайпанаш, аларан Іалашоне а, эмоцин билгалоне а хъаьжжана. Дийцаран, хаттаран, тІедожоран; айдаран а, айдаран йоцчу а предложеннийн маьІнин а, интонацин а башхаллаш. Коърта меженаш хиларе хъаьжжана, цхъалхечу предложеннийн тайпанаш (цхъанахІоттаман, шинахІоттаман). ЦхъанахІоттаман предложеннийн тайпанаш: билгала-йуьхъан, билгалза-йуьхъан, йукъара-йуьхъан, йуьхъза, цІеран. Предложеннин цхъанатайпана меженаш. Предложеннин цхъанатайпанчу меженашкахь сацаран хъаьркаш. Цхъанатайпана а, цхъанатайпана боцу а къастамаш. Предложеннин шакъаьстина меженаш. ТІедерзар. ТІедерзаран коърта гІуллакх. Даьржина а, даржаза а тІедерзар. Йукъадало дешнаш, церан нийсайаздар. <i>ХІаь, хІан-хІа</i> дешнашца йолчу предложеннийн грамматически, интонационни, пунктуационни башхаллаш	11	Нохчийн меттан синтаксисан коъртачу кхетамех а, синтаксисан грамматикин кхечу дакъошца йолчу уьйрех а хъалха карадерзийнчу хаарийн жамІ деш, тобанехь болх бан. Дешнийн цхъаьнакхетарш а, предложенеш а йовза. Предложеннин коърта а, коъртаза а меженаш къасто. Аларан Іалашоне а, эмоцин билгалоне а хъаьжжана, предложенеш а йовза, предложеннийн маьІнин а, интонацин а башхаллаш билгалйаха. Коърта меженаш хиларе хъаьжжана, цхъалхечу предложеннийн тайпанаш (цхъанахІоттаман, шинахІоттаман) къасто. «ЦхъанахІоттаман предложенех пайдаэцаран башхаллаш» темина йолчу дискуссехь дакъалаца. «ХІинцалерчу нохчийн поэзехь цІеран предложенеш» темина проектан болх. Предложеннин цхъанатайпанчу меженийн билгалонаш йийца. Цхъанатайпанчу меженашца йолчу предложенешкахь сацаран хъаьркаш хІитторан норманех пайдаэца. Цхъанатайпана а, цхъанатайпана боцу а къастамаш билгалбаха. Цхъанатайпанчу а, цхъанатайпана боцчу а къастамех пайда а оьцуш, тайп-тайпана монологаш хІитто. Предложеннин шакъаьстинчу меженийн тайпанаш къасто. Тайп-тайпанчу шакъаьстинчу меженашца предложенеш хІитто. Даьржина а, даржаза а тІедерзарш къасто. Даьржинчу а, даржазчу а тІедерзаршца предложенеш хІиттош, шишша цхъаьна болх бан. Йукъадалочу дешнийн нийсайаздаран норманаш ларйан. Йукъадалочу дешнашца а, тІедерзаршца а йолчу
-------------------------	---	-----------	--

		предложенешкахь сацаран хьаьркаш хИитторан бакъо къасто а, предложенин анализ йан а. <i>Хлаъ, хІан-хІа</i> дешнашца йолчу предложенийн грамматически, интонационни, пунктуационни башхаллаш билгалйаха. Цхьалхечу предложенина синтаксически таллам бан. Цифрийн (электронни) ресурсашца болх бан: 1) дешаран портал «Нохчийн электронни ишкол» //URL:https://desharkho.ru/; 2) Нохчийн-оьрсийн, оьрсийн-нохчийн онлайн-дошам. ДикДошам //URL: https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Чолхечу предложенийн тайпанаш. Чолхе-цхьаьнакхетта предложенеш. Чолхе-цхьаьнакхеттачу предложенин дакъош вовшахтосу гІирсаш. Чолхе-цхьаьнакхеттачу предложенешкахь сацаран хьаьркаш. Къамелехь чолхе-цхьаьнакхеттачу предложенех пайдаэцар	2	Чолхечу предложенийн тайпанаш довза. Чолхе-цхьаьнакхетта предложенеш хИиттор нийса хиларан мах хадош, чолхе-цхьаьнакхетта предложенеш хИитторан синтаксически норманаш талхор гучу а доккхуш, шишша цхьаьна болх бан. Тайп-тайпанчу стилийн а, жанрийн а тексташкахь, исбаьхьаллин текстехь чолхе-цхьаьнакхеттачу предложенех пайдаэцаран башхаллаш йийца. Чолхе-цхьаьнакхеттачу предложенешкахь сацаран хьаьркаш хИитторан норманех пайдаэца. Чолхе-цхьаьнакхеттачу предложенина синтаксически таллам бан. Цифрийн (электронни) ресурсашца болх бан: 1) дешаран портал «Нохчийн электронни ишкол» //URL:https://desharkho.ru/; 2) Нохчийн-оьрсийн, оьрсийн-нохчийн онлайн-дошам. ДикДошам //URL: https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Чолхе-карара предложенеш. Карара хуттургаш а, хуттургийн дешнаш а. Чолхе-карарчу предложенийн коьрта тайпанаш: кхачаман, къастаман, латтабийн тІетухучу предложенешца йолу чолхе-карара предложенеш.	4	Къастаман, кхачаман, латтабийн (хенан, бахьанин, даран суьртан, бараман, бехкаман, Іалашонан) тІетухучу предложенешца йолчу чолхе-карарчу предложенийн тайпанаш довза. Чолхе-карарчу предложенехь коьрта а, тІетуху а дакъош къастош, шишша цхьаьна болх бан.

	Нохчийн маттахь тIетуху предложени хIотторан башхаллаш		Чолхе-карарчу предложенин дакъошна йукъара маIнийн уйраш а, уш билгалйахаран гIирсаш а къасто, цхьана а, масех а тIетухучуьнца йолчу чолхе-карарчу предложенийн схемаш хIитто. Нохчийн маттахь тIетуху предложени хIотторан башхаллаш билгалйаха. Тобанашкахь болх: йеллачу схемашца предложениш хIиттор. Чолхе-карарчу предложенина синтаксически таллам бан. Цифрийн (электронни) ресурсашца болх бан: 1) дешаран портал «Нохчийн электронни ишкол» //URL:https://desharkho.ru/; 2) Нохчийн-оьрсийн, оьрсийн-нохчийн онлайн-дошам. ДикДошам //URL: https://ps95.ru/dikdosham/ru/
	Хуттургаш йоцчу чолхе предложенеш. Хуттургаш йоцчу чолхечу предложенехь сацаран хьаьркаш. Хуттургаш йоцчу чолхечу предложенехь цIомалг а, цIомалгаца тIадам а. Хуттургаш йоцчу чолхечу предложенехь шитIадам. Хуттургаш йоцчу чолхечу предложенехь тире. Къамелехь хуттургаш йоцчу чолхечу предложенех пайдаэцар	4	Хуттургаш йоцчу чолхечу предложенийн синтаксически хIоттаман а, хуттургаш йоцчу чолхечу предложенийн дакъошна йукъарчу маIнийн уйрийн а анализ йан, церан башхаллаш билгалйаха. Хуттургаш йоцчу чолхечу предложенехь пунктуацин бакъонаш ларйан (цIомалг, цIомалгаца тIадам, шитIадам, тире). Синтаксически конструкторех нийса а, шен меттахь а, суртхIоттош а пайдаэцаре хьаьжжана, шен а, кхечеран а къамелан мах хадо. Ойла нийса гайтархьама а, къамелан исбаьхьалла лакхайаккхархьама а синонимически конструкторех пайдаэца. Хуттургаш йоцчу чолхечу предложенина синтаксически таллам бан. Чолхечу предложенийн тайпанаш дуста. Цифрийн (электронни) ресурсашца болх бан: 1) дешаран портал «Нохчийн электронни ишкол» //URL:https://desharkho.ru/;

			2) Нохчийн-оьрсийн, оьрсийн-нохчийн онлайн-дошам. ДикДошам //URL: https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Къамел, къамелан тӀекаре, къамелан оьздангалла	Къамелан оьздангалла. Къамелан этикет. Къамелан оьздангаллин коьрта аспект: нормативни, коммуникативни, этикин. Къамелан коммуникативни Ӏалашо хилар, нийса, шен меттахь, къаьсташ хилар. Коммуникативни диаллин а, къамелан эвсараллин а маххадор	1	Пачхьалкхан истори а, культура а йовзарехь ненан мотт Ӏамор пайдехь хилар гойту масалш далош, тобанехь болх бан. «Нохчийн къамелан оьздангаллин башхаллаш» темина проектан болх. Тайп-тайпанчу хенах, социальни статусах болчу нахаца къамел дӀадахьа диалогаш хӀитто. Культурашна йукьарчу коммуникацех кхетам талла, хила тарлуш долу масалш а далош. Къамелан практикехь нохчийн литературин меттан коьрта лексически, грамматически, стилистически, орфографически, пунктуационни норманаш ларӀан. ТӀекаренан Ӏалашонца а, къамелан хьолаца а нийса догӀуш, меттан гӀирсаш харжа. Ненан мотт хааран тӀегӀано адаман кхетам кхиарна бечу тӀеӀаткъамах лаьцна ойлайан. Цифрийн (электронни) ресурсашца болх бан: 1) дешаран портал «Нохчийн электронни ишкол» //URL: https://desharkho.ru/ ; 2) Нохчийн-оьрсийн, оьрсийн-нохчийн онлайн-Дошам. ДикДошам //URL: https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Стилистика	Вайн заманан нохчийн меттан функционални тайпанаш. Къамелан стилаш (карладаккхар, жамӀдар). Буйцу мотт а, исбаьхьаллин литературин мотт а. Буйцу мотт, цунах пайдаэцаран гуо, маьӀна а. Буйцуцу меттан коьрта билгалонаш. Исбаьхьаллин литературин мотт а, меттан кхечу функционални тайпанех иза къаьсташ хилар а (карладаккхар, жамӀдар). Исбаьхьаллин къамелан коьрта билгалонаш: васт хилар,	4	Текстан анализ йеш, цуьнан тема къастош, текстан коьрта ойла билгалйоккхуш, тобанехь болх бан. Текстера маьӀнин дакъош а, абзацаш а схьакъасто, предложенешна йукьара уьйр къасто; маьӀнин тохарш, соцунгӀаш, интонаци къасто. Шишша цхьаьна болх бар: Илманан тексташ а, кхечу функционални стилийн, меттан тайпанийн тексташ а йуста, церан башхаллашка хьаьжжана. Аннотаци, тезисаш, конспекташ, рефераташ, докладаш, рецензеш хӀитто. Буйцуцу меттан анализ йан, лексически, морфологически, синтаксически гӀирсех цу къамелехь пай-

	суртхІотторан гІирсех а, меттан кхечу функционални тайпанийн меттан гІирсех а шуьйра пайдаэцар	даэцаран башхалле хьаьжжана. Тобанашкахь болх беш, исбаьхьаллин къамелан коьрта билгалонаш (васт хилар, суртхІотторан гІирсех шуьйра пайдаэцар) хаа а, исбаьхьаллин гІирсаш лаха а, церан маьІнаш къасто а. Къамелехь нийса а, шен меттахь а суртхІотторан гІирсех пайдаэца. Меттан суртхІотторан гІирсех пайда а оьцуш, сочинени йазйан. Оьшу хаам схьакъасто тайп-тайпанчу хьостанашкара: дешаран-Іилманан тексташкара, хааман литератури тІера, хаамийн гІирсашкара (цу йукъахь электронни кепехь болчу хаамийн гІирсашкахь а). Цифрийн (электронни) ресурсашца болх бан: 1) дешаран портал «Нохчийн электронни ишкол» //URL:https://desharkho.ru/; 2) Нохчийн-оьрсийн, оьрсийн-нохчийн онлайн-дошам. ДикДошам //URL: https://ps95.ru/dikdosham/ru/
--	---	---

НОХЧИЙН МЕТТАН ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

10 класс

Роргалла	Урокан тема	Сахьтийн барам			Терахь	Электронни деша- ран ресурс
		Сахьт	Талламан белхаш	Кхолларалин белхаш		
Нохчийн маттах болу йукъара хаамаш (1с.)						
1	Мотт, цуьнан коьрта билгалонаш, маьIна. Нохчийн йозанан йоцца истори	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
Лексикологи (4 с.)						
2	Омонимаш, синонимаш, антонимаш	1	0	0		www.urok95.ru.
3	Архаизмаш, историзмаш, неологизмаш	1	0	0		www.urok95.ru.
4	ТIеэцна дешнаш	1	0	0		ps95 .ru/dikdosham
5	Нохчийн меттан дошамаш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham
Фонетика. Орфографи (4 с. + 1 с.)						
6	Мукъа аьзнаш а, мукъа элпаш а	1	0	0		www.urok95.ru.
7	Мукъачу аьзнийн коьрта башхаллаш	1	0	0		www.urok95.ru.
8	Мукъачу а, мукъазчу а элпийн нийсайаздар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham
9	Талламан болх (1-ра триместр)	1	1	0		ps95 .ru/dikdosham
10	Доккха элп йаздар. Дош сехьадакхар	1	0	0		www.urok95.ru.
Дошкхолладар (5 с.)						
11	Дешнийн кхолладар.	1	0	0		www.urok95.ru.
12	Гергара дешнаш а, дешан орам а	1	0	0		ps95 .ru/dikdosham
13	Дешан чаккхе, дешхьалхе	1	0	0		www. urok95.ru.
14	Суффикс, лард	1	0	0		www. urok95.ru.
15	Схьадевлла а, схьадовлаза а дешнаш	1	0	0		www. urok95.ru.
Морфологи (16 с. + 2 с.)						
16	ЦIердешнийн нийсайаздар	1	0	0		ps95 .ru/dikdosham
17	Чолхечу цIердешнийн нийсайаздар	1	0	0		www.desharkho.ru
18	Билгалдешнийн нийсайаздар	1	0	0		ps95 .ru/dikdosham
19	Чолхечу билгалдешнийн нийсайаздар	1	0	0		www.desharkho.ru

20	Терахъдешнийн нийсайаздар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham
21	Талламан болх (диктант)	1	1	0		www.urok95/ru. https://desharkho.ru
22	Чолхечу терахъдешнийн нийсайаздар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham
23	Церметдешнийн нийсайаздар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham
24	Хандешнийн нийсайаздар	1	0	0		www.urok95/ru.
25	Чолхечу хандешнийн нийсайаздар	1	0	0		www.urok95/ru.
26	Чолхечу куцдешнийн нийсайаздар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham
27	Причастийн, деепричастийн нийсайаздар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham
28	Чолхечу причастийн, деепричастийн нийсайаздар	1	0	0		www.desharkho.ru
29	Дештгаъхъенаш а, дешхълхенаш а нийсайаздар	1	0	0		www.urok95/ru.
30	Хуттургаш нийсайаздар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham
31	Шеран талламан болх	1	1	0		ps95.ru/dikdosham
32	Дакългаш, церан нийсайаздар	1	0	0		www.urok95/ru.
33	Чолхечу айдардешнийн нийсайаздар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham
Іамийнарг карладаккхар (1 с.)						
34	Іамийнарг карладаккхар. Дешаран шарахъ биначу белхан жамІ дар	1	0	0		www.urok95/ru.
ПРОГРАММИЦА САХЪТИЙН БАРАМ		34	3	0		

НОХЧИЙН МЕТТАН ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

11 класс

Терахийн рогдалла	Урокан тема	Сахьтийн барам			Терахь	Электронни деша- ран ресурс
		Сахьт	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш		
Нохчийн маттахь болу йукъара хаамаш (2 с.)						
1	Мотт а, халкъан истори а	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
2	Литературин матто йукъараллехь дIалоцу меттиг	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
Синтаксис (21 с. + 2 с.)						
3	Дийцаран, хаттаран, айдаран, тIедожоран предложенеш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
4	Дийцаран, хаттаран, айдаран, тIедожоран предложенеш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
5	Цхьалхечу предложенийн кепаш	1	0	0		www.desharkho.ru
6	Цхьалхечу предложенийн кепаш	1	0	0		www.desharkho.ru
7	Предложенин цхьанатайпана ме- женаш	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
8	Талламан болх (1-ра триместр)	1	1	0		www.desharkho.ru
9	Цхьанатайпана а, цхьанатайпана боцу а къастамаш	1	0	0		www.urok95.ru.
10	Предложенин шакъаьстина меже- наш	1	0	0		www.urok95.ru.
11	Предложенин шакъаьстина меже- наш	1	0	0		www.urok95.ru.
12	ТIедерзар, цуьнан нийсайаздар	1	0	0		www.urok95.ru.
13	Йукъадалочу дешнийн нийсайаз- дар	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
14	Дешнаш-предложенеш хIаь, хIан- хIа	1	0	0		www.urok95.ru.
15	Чолхе-цхьаьнакхетта предложени а, цуьнгахь хуттургаш а, сацаран хьаьркаш а	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
16	Чолхе-цхьаьнакхетта предложени а, цуьнгахь хуттургаш а, сацаран хьаьркаш а	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/

17	Чолхе-карарчу предложенех кхетам	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
18	Чолхе-карарчу предложенехь карара хуттургаш а, хуттурган дешнаш а	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
19	Тетухучу предложенийн кепаш, церан схемаш	1	0	0		www.urok95.ru.
20	Талламан болх (2-гIа триместр)	1	1	0		www.desharkho.ru
21	Тетуху предложени а, карчам а	1	0	0		www.urok95.ru.
22	Хуттургаш йоцчу чолхечу предложенешкахь цIомалг, цIомалгаца тIадам	1	0	0		www.urok95.ru.
23	Хуттургаш йоцчу чолхечу предложенешкахь цIомалг, цIомалгаца тIадам	1	0	0		www.urok95.ru.
24	Хуттургаш йоцчу чолхечу предложенешкахь шитIадам	1	0	0		http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/
25	Хуттургаш йоцчу чолхечу предложенешкахь тире	1	0	0		ps95.ru/dikdosham/
Къамел, къамелан тIекаре, къамелан обздангалла (1 с.)						
26	Къамелан обздангалла	1	0	0		www.urok95.ru.
Стилистика (4 с. + 1 с.)						
27	Къамелан стилаш (карладаккхар, жамI дар)	1	0	0		www.urok95.ru.
28	Къамелан стиль. Публицистичин стиль	1	0	0		www.urok95.ru.
29	Шеран талламан болх	1	1	0		ps95.ru/dikdosham/
30	Исбаьхьаллин литературин стиль	1	0	0		www.urok95.ru.
31	Исбаьхьаллин къамелан коьрта башхаллаш	1	0	0		www.urok95.ru.
Тамийнарг карладаккхар (2 с.)						
32	Тамийнарг карладаккхар	1	0	0		www.urok95.ru
33	Дешаран шарахь биначу белхан жамI дар	1	0	0		www.urok95.ru.
ПРОГРАММИЦА САХЬТИЙН БАРАМ		33	3	0		

Дешаран-методикин а, хааман-ресурсан а кхачойар

Дешаран-методикин гIю-Іаматаш

1. Тимаев А.Д., Ирезиев С-Х.С-Э., Абубакаров А.Х. Нохчийн меттан морфологин практический курс. – Грозный: ФГУП «Издательский комплекс «Грозненский рабочий», 2012. – 176 с.
2. Эдилов. С.Э. Самукъане грамматика. 5-11 классашна дешаран пособи. Грозный: «Арфа-Пресс», 2012. – 368 с.
3. Эдилов С.Э. Дешаран пособи. Нохчийн меттан синтаксисан практикум. Грозный: АО «Издательско-полиграфический комплекс «Грозненский рабочий», 2012. – 302 с.
4. Эдилов С.Э. Дешаран пособи. Нохчийн меттан практикум. – Грозный: АО «Издательско-полиграфический комплекс «Грозненский рабочий», 2020. – 320 с.

Илманан литература

5. Алхазуров М.И. Чеченский ономастикон: современные и архаичные имена и прозвища. – Махачкала: «Алеф», 2022. – 198 с.
6. Бибулатов Н.С. Чеченские имена. – Грозный: Чечено-Ингушское издательско-полиграфическое объединение «Книга», 1991. – 144 с.
7. Гиреев В.Ю. История и проблемы формирования чеченского литературного языка. – Грозный: ФГУП «ИПК «Грозненский рабочий», 2010. – 192 с.
8. Нохчийн меттан нийсайздаран коьрта бакъонаш. // Джамалханов З.Д., Мациев А.Г., Овхадов М.Р., Халидов А.И., Вагапов А.Д., Эдилов С.Э., Солтаханов И.Э., Альбеков Н.Н., Ирезиев С-Х.С-Э., Умхаев Х.С., Дадаев С.П., Абдулкадырова Р.А., Бураева Т.И., Абдулкадыров А.Т., Бадаева А.С. . – Грозный: АО «Издательско-полиграфический комплекс «Грозненский рабочий», 2022. – 64 с.
9. Тимаев А.Д. Древнейшая структура именных основ и категория грамматических классов в нахских языках и диалектах. Грозный: «Арфа-Пресс», 2012. – 270 с.
10. Тимаев А.Д. Шатойский говор горского диалекта чеченского языка в сравнении с плоскостным диалектом и итум-калинским говором. Нальчик: ГП КБР «Республиканский полиграфкомбинат им. Революции 1905 г.», 2009. – 260 с.
11. Халидов А.И. Грамматика чеченского языка. Том 1. – Грозный: ФГУП «ИПК «Грозненский рабочий», 2013. – 848 с.
12. Халидов А.И. Нахские языки в типологическом освещении. Нальчик: «Эль-Фа», 2004 – 400 с.
13. Халидов А.И. Очерки истории и типологии нахских языков. – Грозный: ГУП «Книжное издательство», 2008. – 320 с.
14. Халидов А.И. Типологический синтаксис чеченского простого предложения. Нальчик: «Эль-Фа», 2004. – 272 с.
15. Халидов А.И. Языки и народы Кавказа. – Махачкала: «Алеф», 2019. – 628 с.
16. Чокаев К.З., Чокаев Р.К. Горные говоры Чечни. – Грозный: ГУП «Издательско-полиграфический комплекс «Грозненский рабочий», 2004. – 408 с.
17. Эдилов С. Э. Нохчийн мотт а, керла технологеш а. – Грозный: АО «Издательско-полиграфический комплекс «Грозненский рабочий», 2018. – 285 с.

Методикин литература

18. Айдамирова М. А. Музейная деятельность по приобщению подрастающего поколения к культурно-историческому наследию. Учебное пособие. – Грозный: АО «Издательско-полиграфический комплекс «Грозненский рабочий», 2018. – 89 с.
19. Джамбеков О.А., Джамбекова, Т.Б. Нохчийн халкъан барта кхолларалла. – Махачкала: «Алеф» (ИП «Овчинников»), 2012. – 427 с.
20. Эдилов С. Э. Изложени йазйан Іамор. Хьехархошна гIюьнна методически пособи. – Грозный: АО «Издательско-полиграфический комплекс «Грозненский рабочий», 2018. – 240 с.

21. Эдилов С. Э. Сочинени йазйан Iамор. Хьехархошна гIоьнна методически пособи. – Грозный: АО «Издательско-полиграфический комплекс «Грозненский рабочий», 2018. – 160 с.

22. Эсхаджиев Я.У. Йуккьерчу школахь нохчийн меттан орфографи а, пунктуаци а Iамор. – Грозный: Издательство «Альфа-Пресс», 2012. – 222 с.

Дошамаш

23. Нохчийн меттан нийсайаздаран йоккха дошам. – Грозный: АО «ИПК «Грозненский рабочий», 2023. – 989 с.

24. Абдуразаков Ш.И. Iаламан совгIаташ. Оьрсийн-нохчийн ораматийн, дийнатийн дошам. – Грозный: ОА «Издательско-полиграфический комплекс «Грозненский рабочий», 2016. – 192 с.

25. Арсанукаев А.М. Нохчийн литературин Iилманан терминийн лугIат. – Грозный: ФГУП «Издательско-полиграфический комплекс «Грозненский рабочий», 2012. – 302 с.

26. Арсанукаев А.М., Михтеева Т.И. Нохчийн-оьрсийн, оьрсийн-нохчийн словарь. – Грозный: ГУП «Издательско-полиграфический комплекс «Грозненский рабочий», 2008. – 190 с.

27. Вагапов А.Д. Словарь географических терминов чеченского языка. – Грозный: ОА «Издательско-полиграфический комплекс «Грозненский рабочий», 2008. – 192 с.

28. Вагапов А. Д. Нохчийн меттан синонимийн жайна. – Тбилиси: «Меридиан», 2011. – 734 с.

29. Вагапов А.Д. Этимологический словарь чеченского языка. Том 1. – Махачкала: «Алеф» (ИП «Овчинников»), 2019. – 301 с.

30. Вагапов А.Д., Батаев Д.К-С., Мажиев Х.Н. Словарь строительных терминов чеченского языка. – Махачкала: ИП «Бисултанова П.Ш», 20018. – 104 с.

31. Дикаев Б.Ю. Нохчийн-оьрсийн, оьрсийн-нохчийн медицинин а, ветеринарин а терминийн лугIат. – Грозный: ФГУП «Издательско-полиграфический комплекс «Грозненский рабочий», 2011. – 304 с.

32. Ибрагимов Лoьма. Нохчийн фразеологизмийн маьIнадаран дошам – Грозный: ГУП «Издательско-полиграфический комплекс «Грозненский рабочий», 2004. – 128 с.

33. Мациев А.Г. Нохчийн-оьрсийн словарь. – Грозный: ФГУП «ИПК «Грозненский рабочий», 2010. – 656 с.

34. Умархаджиев С.М., Астемиров А.В., Асхабов Х.И., Бадаева А.С., Вагапов А.Д., Израилова Э.С., Султанов З. А. Оьрсийн-нохчийн, нохчийн-оьрсийн компьютерийн лексикин дошам. – Грозный, АН ЧР, 2017. – 238 с.

35. Халидов А.И. Нохчийн меттаIилманан терминийн лугIат. – Грозный: ГУП «Книжное издательство», 2012. – 448 с.

Хаамийн ресурсаш

36. Нохчийн меттан лексикин-семантикин тезаурус //URL: <http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/> (пайдаэцна хан: 05.09.2024)

37. Образовательный портал «Чеченская электронная школа» //URL:<https://desharkho.ru/> (пайдаэцна хан: 05.09.2024)

38. Чеченско-русский, русско-чеченский онлайн-словарь. Дикдошам // URL: <https://ps95.ru/dikdosham/ru/> (пайдаэцна хан: 14.08.2022)